

Aleksandra Sylburska

<https://orcid.org/0000-0002-4969-5048>

Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego

Obchody sześćdziesiątych urodzin Bolesława Bieruta i Mátyása Rákosiego w 1952 r. w prasie polskiej i węgierskiej

Abstrakt: Tematem artykułu są obchody sześćdziesiątych urodzin liderów polskiej i węgierskiej partii komunistycznej – Bolesława Bieruta oraz Mátyása Rákosiego. Uroczystości miały miejsce prawie w tym samym czasie (9 III i 18 IV 1952 r.). Do opracowania tego tematu wykorzystano prasę polską i węgierską. Najważniejszym celem kampanii prasowej, która towarzyszyła obchodom, były: budowa kultu jednostki niepopularnych wśród rodaków liderów, zmuszenie Polaków i Węgrów do uczestnictwa we współzawodnictwie pracy oraz poprawa wizerunku Stalina i Związku Radzieckiego.

Słowa kluczowe: propaganda, komunizm, kult jednostki, historia relacji polsko-węgierskich, historia Polski w XX wieku, historia Węgier w XX wieku.

Abstract: The article deals with the celebration of the sixtieth birthday of the leaders of the Polish and Hungarian communist parties – Bolesław Bierut and Mátyás Rákosi. The festivities took place almost at the same time (9 March and 18 April 1952). The study is based on the Polish and Hungarian press. The most crucial goal of the press campaign accompanying the celebrations was to build a cult of the leaders unpopular among compatriots, forcing Poles and Hungarians to participate in the socialist competition and to improve the image of Stalin and the Soviet Union.

Key words: propaganda, communism, cult of the leader, history of Polish-Hungarian relations, 20th-century history of Poland, 20th-century history of Hungary.

Historycy, prowadząc badania nad dziejami polsko-węgierskich relacji, chętnie sięgają do zagadnień będących „chlubnym” przykładem współistnienia obu narodów (udział Polaków w walkach o węgierską niepodległość podczas Wiosny Ludów w XIX w., pomoc udzielona polskim uchodźcom, którzy przybyli na Węgry po wybuchu II wojny światowej, wsparcie Polaków dla rewolucji węgierskiej 1956 r.). W niniejszym tekście postanowiłam wyłamać się z tego schematu. Celem artykułu będzie przedstawienie epizodu z ponurych lat epoki stalinowskiej, dotyczącego postaci, które nie zapisały się pozytywnie w dziejach obu państw. Artykuł jest poświęcony obchodom urodzin pierwszych sekretarzy Komitetu Centralnego (KC) Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) oraz KC Węgierskiej Partii Pracujących (WPP) – Bolesławowi Bierutowi i Mátyásowi Rákosiemu. Obaj politycy obchodzili swoje sześćdziesiąte urodziny niemal w tym samym czasie – Rákosi 9 marca, a Bierut 18 kwietnia. Uroczyste obchody okrągłego jubileuszu dwóch komunistycznych liderów w Europie Środkowej, odbywające się w ciągu półtora miesiąca, wydają się bardzo atrakcyjnym, wręcz „samo się narzucającym” przedmiotem badań porównawczych¹.

Uwagi wstępne

Temat ten został opracowany na podstawie prasy polskiej i węgierskiej. Po zakończeniu II wojny światowej gazety nadal pozostawały najpowszechniejszym środkiem przekazu. Dla komunistów stanowiły kluczowe narzędzie propagandy. Tekst jest dla odbiorców bardziej wiarygodny niż inne formy przekazywania informacji, ponadto gazety trafiały do czytelników w sposób bezpośredni, tani, szybki i ciągły². Narzucenie obywatelowi odpowiednich poglądów to cel propagandy każdej władzy, zarówno demokratycznej, jak i totalitarnej. Oba systemy różnią się jednak pod względem sposobu przekazywania treści i wymuszania ich akceptacji. W państwach demokratycznych nie zamknięto dostępu do innych opinii i światopoglądów. W państwach totalitarnych (w przypadku niniejszego artykułu – komunistycznych) inne źródła informacji są bardzo ograniczone albo w ogóle nie istnieją³. System

¹ Istnieją dwa artykuły na temat obrazu przebiegu obchodów sześćdziesiątych urodzin obu przywódców w prasie. Zob. A. Sylburska, *Kult jednostki w epoce komunizmu: obchody 60 urodzin Mátyása Rákosiego w świetle węgierskiej prasy*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2020, nr 106, s. 143–155; M.J. Bednarczyk, „Cały kraj serdecznie wita swego pierwszego obywatela”. *Przebieg obchodów 60. rocznicy urodzin Bolesława Bieruta na łamach „Trybuny Ludu”*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia. Sectio F” 2014, z. 1–2, s. 49–74. Nie dokonano w nich jednak porównania obu wydarzeń. Co więcej, w artykule Bednarczyka poddano analizie wyłącznie „Trybunę Ludu”.

² M. Mazur, *Propagandowy obraz świata. Polityczne kampanie prasowe w PRL 1956–1980. Model analityczno-koncepcyjny*, Warszawa 2003, s. 25.

³ M. Czyżniewski, *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944–1956*, Toruń 2006, s. 24–25.

prasowy, zgodnie z doktryną Włodzimierza Lenina, miał być uspołeczniony (czyli upaństwowiony), wykorzystywany jako organ partii komunistycznej⁴. Pełnił rolę organizatorską, którą należy rozumieć jako „systematyczną bądź też okresową działalność prowadzoną w celu poznania i kształtowania postaw czytelników, skupieniu ich uwagi na z góry określonym celu, skłonieniu ich do spontanicznych lub zaplanowanych czynności zmierzających do jego urzeczywistnienia”⁵.

Sześćdziesiąte urodziny przywódców komunistycznych były doskonałą okazją dla propagandystów partyjnych. Przyświecały im dwa cele. Po pierwsze, należało skłonić czytelników do podjęcia współzawodnictwa pracy, aby godnie uczcić zbliżające się uroczystości. Po drugie, odpowiednio pokierowana akcja propagandowa miała wspierać kult pierwszych sekretarzy. Osiągnięcie zaś drugiego celu mogło pomóc w realizacji pierwszego: wzbudzenie uczuć i entuzjazmu do liderów partyjnych miało skłonić do wzmożonego wysiłku w pracy.

Współzawodnictwo pracy narodziło się w Rosji w związku z problemami gospodarczymi, z jakimi borykał się ten kraj po wybuchu rewolucji październikowej. Pierwszym jego przykładem były tzw. komunistyczne soboty, czyli realizacja nadgodzin w ciągu tygodnia oraz wykonywanie dodatkowej pracy w soboty. Pierwsza tego typu akcja miała miejsce w 1919 r.⁶ Podobne rozwiązania wprowadzono w Polsce i na Węgrzech tuż po zakończeniu II wojny światowej. Gospodarki obu krajów długo zmagaly się ze skutkami zniszczeń wojennych. Trudno było także zrealizować źle skalkulowane kilkuletnie plany gospodarcze, szukano więc sposobów, aby stworzyć warunki do większej eksploatacji pracowników. Okazję do ogłoszenia współzawodnictwa stanowiły wszelkie święta państwowe i okolicznościowe, ważniejsze rocznice czy wydarzenia polityczne⁷.

Kult przywódców komunistycznych rozpoczął się po śmierci Lenina, jednak to dopiero Józef Stalin rozwinął go na skalę do tej pory nieznaną. Po wojnie jego sposób postępowania był naśladowany przez innych przywódców partii komunistycznych, którzy chcieli w ten sposób legitymizować zdobytą władzę⁸. Nie obyło się bez problemów. Wprowadzenie kultu jednostki w wydaniu sowieckim było utrudnione z powodu powszechnej niechęci do systemu

⁴ M. Mazur, *O człowieku tendencyjnym... Obraz nowego człowieka w propagandzie komunistycznej w okresie Polski Ludowej i PRL 1944–1956*, Lublin 2009, s. 244.

⁵ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 157–158.

⁶ H. Wilk, *Kto wyrąbie więcej ode mnie? Współzawodnictwo pracy robotników w Polsce w latach 1947–1955*, Warszawa 2011.

⁷ Ibidem, s. 124; M. Zaremba, *Drugi stopień drabiny. Kult pierwszych sekretarzy w Polsce*, w: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. D. Stola, M. Zaremba, Warszawa 2003, s. 45; C. Halász, *A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején*, Budapest 2013, s. 54–55.

⁸ D. Leese, *The Cult of Personality and Symbolic Politics*, w: *The Oxford Handbook of the History of Communism*, red. S.A. Smith, Oxford 2017, s. 344.

komunistycznego w większości państw Europy Środkowo-Wschodniej. W Polsce silna pozycja Kościoła katolickiego oraz tradycyjna wrogość wobec Rosjan osłabiały skuteczność propagandy w tym zakresie. Zbrodnie dokonywane przez Armię Czerwoną podczas „wyzwalania” Węgier również nie przyczyniały się do wzrostu popularności komunizmu wśród mieszkańców⁹.

Warto wspomnieć o jeszcze jednym problemie, z którym musieli radzić sobie propagandyści, chcąc wzbudzić w społeczeństwie entuzjazm dla przywódców politycznych. Bierutowi i Rákosiemu brakowało charyzmy. Polski przywódca nie miał cech dyktatora ani poczucia pewności siebie. Kult jego osoby był budowany „na siłę” przez jego bliskiego i zaufanego pracownika Jakuba Bermiana¹⁰. Rákosi posiadał cechy, które mogły budzić podziw: był świetnym mówcą o błyskotliwej inteligencji, miał nienaganne maniery, znał kilka języków obcych. W jego przypadku występowały jednak inne problemy. Po pierwsze, był Żydem (na Węgrzech od 1919 r., czyli epizodu związanego z Węgierską Republiką Rad, komunistycznym eksperymentem, upowszechniły się nastroje antysemickie w społeczeństwie)¹¹. Po drugie, uchodził za osobę wyjątkowo nieatrakcyjną fizycznie¹². Mimo to rytuały związane z kultem przywódców komunistycznych zajęły ważne miejsce w życiu codziennym obu krajów. Od 1949 r., kiedy miały miejsce uroczyste obchody siedemdziesiątych urodzin Stalina, granica między życiem prywatnym przywódców a sferą publiczną zanikła, wobec czego także rocznice urodzin innych liderów komunistycznych stawały się świętami państwowymi¹³.

Wybrałam 10 tytułów prasowych: 5 polskich i 5 węgierskich. Zostały one wytypowane w taki sposób, aby każde z nich pełniło inną funkcję bądź

⁹ B. Apor, *The Invisible Shining. The Cult of Mátyás Rákosi in Stalinist Hungary, 1945–1956*, Budapest–New York 2017, s. 15–16. Nie we wszystkich państwach komunistycznych opór społeczeństwa był tak silny. Kult Josipa Broza-Tity w Jugosławii oraz Envera Hoxhy w Albanii został przyjęty przez większość społeczeństwa z entuzjazmem i to wcześniej, niż rozpoczęło się wdrażanie tego procesu w innych krajach bloku wschodniego. Było to możliwe dzięki wojennym dokonaniom obu przywódców, którzy własnymi siłami pokonali okupantów faszystowskich (bez pomocy Armii Czerwonej) i cieszyli się powszechnym szacunkiem. Zob. B. Apor, *Spatial Aspects of the Communist Leader Cult: The Case of Mátyás Rákosi in Hungary*, w: *The Sovietization of Eastern Europe. New Perspectives in the Postwar Period*, red. B. Apor, P. Apor, E.A. Rees, Washington 2008, s. 151.

¹⁰ P. Lipiński, *Bolesław Niejasny. Opowieść o Bolesławie Bierucie, Forreście Gumpie polskiego komunizmu*, Warszawa 2001, s. 81.

¹¹ Przywództwo Węgierskiej Republiki Rad było w zdecydowanej większości pochodzenia żydowskiego. Po 1919 r. polskie określenie „żydokomuna” zyskało popularność nad Dunajem. I. Deák, *Antisemitism in Eastern Europe, w: Antisemitism. A History*, red. A.S. Lindemann, R.S. Levy, Oxford 2010, s. 230.

¹² P. Lendvai, *Węgrzy. Tysiąc lat zwycięstw w klęskach*, tłum. A. Krzemiński, B. Nowacki, Kraków 2016, s. 622; V. Sebestyén, *Dwanaście dni. Rewolucja węgierska 1956*, tłum. M. Antosiewicz, Warszawa 2006, s. 18–19, 41.

¹³ P. Oseka, *Rytuały stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2007, s. 160.

było skierowane do konkretnej grupy czytelników. Polski dziennik „Trybuna Ludu” i jego węgierski odpowiednik „Szabad Nép” to prasowe organy partii. „Głos Pracy” i „Népszava” były dziennikami wydawanymi przez centralne organizacje związków zawodowych. Dzienniki „Kurier Codzienny”¹⁴ i „Magyar Nemzet” miały w założeniu być wybierane przez przedstawicieli inteligencji. Do mieszkańców wsi kierowano wydawane nieregularnie pismo „Gromada” oraz tygodnik „Szabad Föld”. Dziennikami dla młodzieży pracującej były „Sztandar Młodych” oraz „Szabad Ifjúság”¹⁵. Sięgając do kilku tytułów prasowych, chciałam poznać całokształt partyjnego przekazu kierowanego do różnych grup społecznych i zawodowych.

Najważniejszym zadaniem, które sobie wyznaczyłam, było odnalezienie odpowiedzi na następujące pytania: w jaki sposób prezentowano przygotowania oraz obchody jubileuszów komunistycznych liderów? Jaki obraz pierwszych sekretarzy wyłania się z łam prasowych? Jak przebiegało urodzinowe współzawodnictwo pracy i kto w nim uczestniczył? W jaki sposób w obu krajach prasa opisywała przebieg obchodów urodzin lidera bratniego narodu? Jaką rolę polska i węgierska propaganda przypisywała Związkowi Radzieckiemu? Jakie podobieństwa i różnice można dostrzec w sposobie prowadzenia kampanii prasowej i kreowania wizerunku lidera między prasą polską a węgierską? I czy faktem jest, że kult jednostki budowany przez Rákosiego znacznie przerastał „rozmach” Bieruta?¹⁶

Przygotowania do obchodów urodzin Bieruta i Rákosiego w relacjach prasowych – przebieg, podobieństwa, cechy charakterystyczne

Pierwszym elementem, na który należy zwrócić uwagę, jest moment rozpoczęcia akcji propagandowej. Pierwsza wzmianka na temat urodzin Rákosiego pojawiła się w trzech węgierskich dziennikach 16 I 1952 r.¹⁷ Polscy

¹⁴ „Kurier Codzienny” wydawało Stronnictwo Demokratyczne – teoretycznie partia niezależna, w rzeczywistości komunistyczny „satelita”. R. Habielski, *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2009, s. 214–215.

¹⁵ A. Horváth, *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Budapest 2013, s. 35–36; G. Buzinkay, *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*, Budapest 2016, s. 410; R. Takács, *Education and the Inspiring of Hatred*, w: *Regimes and Transformations. Hungary in the Twentieth Century*, red. I. Feitl, B. Sipos, Budapest 2005, s. 326; J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988, s. 166–181; A. Słomkowska, *Prasa w PRL. Szkice historyczne*, Warszawa 1980, s. 271–275.

¹⁶ B. Apor, *The Invisible Shining...*, s. 19, 24.

¹⁷ *Tervük túlteljesítésével, jobb minőségű munkával ünneplik Rákosi elvtárs 60. születésnapját* [Wypełniając plan, świętują 60. urodziny towarzysza Rákosiego pracą lepszej jakości], „Szabad Nép”, 16 I 1952, s. 3; *Az ifjúmunkások ezrei, tízezrei vállalják: jobb munkával készülnek Rákosi elvtárs születésnapjára* [Tysiące i dziesiątki tysięcy młodych pracowników zobowiązuje się: na urodziny towarzysza Rákosiego przygotowują się lepszą pracą], „Szabad

propagandyści rozpoczęli akcję z mniejszym wyprzedzeniem: pierwsze artykuły na temat rocznicy urodzin Bieruta opublikowano miesiąc wcześniej, 4 III 1952 r. (również w trzech gazetach)¹⁸. Fakt, że teksty wydrukowano tego samego dnia w kilku dziennikach, świadczył o dobrze skoordynowanej akcji propagandowej.

Artykuły w polskich gazetach dotyczyły tego samego wydarzenia: publikacji listu załogi wrocławskiego Pafawagu (Państwowa Fabryka Wagonów), w którym jej członkowie zobowiązywali się do zwiększenia produkcji. Środkami do osiągnięcia tego celu były wyteżona praca oraz oszczędne gospodarowanie maszynami, narzędziami i surowcami¹⁹. List stanowił wyraźny sygnał dla innych fabryk w kraju oraz wezwanie do podjęcia współzawodnictwa pracy. W kolejnych dniach prasa publikowała dziesiątki i setki tekstów dotyczących urodzinowych zobowiązań pracowników zakładów, naśladujących wrocławskich kolegów.

W przypadku Węgier nie było jednego ośrodka, które zainicjowało współzawodnictwo pracy. Pierwszego dnia akcji zobowiązania składali robotnicy z różnych miast, m.in. Budapesztu, Diósgyőr i Ózd. Propagandyści wypromowali jednak postać, która miała stanowić inspirację dla innych i która była wielokrotnie przywoływana w kolejnych artykułach. Stachanowiec Árpád Loy podczas zebrania związków zawodowych górników wezwał kolegów do współzawodnictwa. Stwierdził, że najlepszym prezentem, jaki można ofiarować Rákosiemu, jest zwiększająca się codziennie ilość wydobywanego węgla. Wypowiedziane przez niego zdanie: „produkuj dzisiaj więcej, niż wczoraj” („Termélj ma többet, mint tegnap”) stało się hasłem wszystkich robotników biorących udział we współzawodnictwie pracy²⁰.

Zdecydowana większość tekstów, opublikowanych w prasie zarówno węgierskiej, jak i polskiej, dotyczyła zobowiązań podjętych przez pracowników fabryk. Przewaga artykułów na temat przemysłu, głównie ciężkiego, nie może zaskakiwać. Jak już wspomniałam, miały one mobilizować robotników do realizacji założeń planu sześcioletniego w Polsce (1950–1955) i pięcioletniego na Węgrzech (1950–1954). Celem komunistycznych planistów była industrializacja kraju, jednak wyznaczonych przez nich norm nie dało się wykonać bez heroicznego wręcz poświęcenia robotników. Nie wolno jednak

Ifjúság”, 16 I 1952, s. 3; *Mi, a vas és acél emberei, Rákosi elvtárs születésnapjára vállaljuk...* [My, ludzie z żelaza i stali, zobowiązujemy się na urodziny towarzysza Rákosiego...], „Népszava”, 16 I 1952, s. 3.

¹⁸ *Dla uczczenia 60-lecia urodzin towarzysza Bolesława Bieruta niezłomnego bojownika o szczęście ludu polskiego, o siłę Ojczyzny i na cześć zbliżającego się Święta 1 Maja*, „Trybuna Ludu”, 4 III 1952, s. 1; *Do robotników i pracowników wszystkich zakładów pracy!*, „Sztandar Młodych”, 4 III 1952; *Załoga Pa-Fa-Wagu wzywa do współzawodnictwa na cześć 60-lecia urodzin Prezydenta Bieruta i święta 1 Maja*, „Głos Pracy”, 4 III 1952, s. 1.

¹⁹ *List załogi Pafawagu do towarzysza Bieruta*, „Trybuna Ludu”, 4 III 1952, s. 1.

²⁰ *Termélj ma többet, mint tegnap!* [Produkuj dzisiaj więcej, niż wczoraj!], „Szabad Nép”, 27 I 1952, s. 1–2.

zapominać, że do współzawodnictwa pracy przystępowali także mieszkańcy wsi. Polscy rolnicy z gromady Chraplewo już dwa dni po liście załogi Pafawagu postanowili podjąć urodzinowe zobowiązania. W liście do Bieruta stwierdzili, że najlepszym sposobem okazania swojej miłości do jubilata będzie naśladowanie „braci-robotników”²¹. Rolnicy z innych części Polski przystępowali do rywalizacji, wyrażając wdzięczność władzy za wprowadzenie spółdzielni rolniczych w miejsce „starej, zacofanej gospodarki indywidualnej”, ponieważ dzięki tej zmianie ich sytuacja materialna znacznie się poprawiła²². W prasie zarówno polskiej, jak w węgierskiej, poza nielicznymi wyjątkami, publikowane zobowiązania dotyczyły rolników zrzeszonych w spółdzielniach i PGR-ach. Węgieńscy rolnicy, podobnie jak polscy, inspirowali się zachowaniem robotników. Przejęli jako własne hasło wypowiedziane przez Loya, odpowiednio je modyfikując: „W tym roku wyhodujemy więcej, niż w ubiegłym” („Az idén többet termelünk, mint tavaly”)²³. Należy jednak podkreślić, że artykułów poświęconych mieszkańcom wsi było zdecydowanie mniej. Najwięcej wiadomości dostarczały pisma „Gromada” i „Szabad Föld”. Rolnicy nie odgrywali tak ważnej roli w realizacji planów gospodarczych Polski i Węgier. Ponadto propagandyści mieli mniejsze możliwości oddziaływania na nich. Większość zakładów przemysłowych została znacjonalizowana, wobec czego partia mogła zmuszać ich pracowników do podejmowania zobowiązań. Sytuacja na wsi wyglądała inaczej ze względu na przewagę indywidualnych chłopów nad rolnikami pracującymi w ramach spółdzielni produkcyjnych czy PGR-ów²⁴.

Robotnicy i chłopi, w związku z wykonywaną przez siebie pracą, mogli zobowiązać się do osiągnięcia mierzalnego celu. Dużo trudniej o taką precyzję w przypadku przedstawicieli innych zawodów, np. naukowców. Okazało się jednak, że w kilku wypadkach oni również zdecydowali się na złożenie bardzo konkretnej obietnicy. Ordynator oddziału chirurgicznego szpitala św. Rocha w Budapeszcie, Endre Kubányi, podjął się napisania 200-stronicowej pracy z zakresu neurochirurgii²⁵. Naukowcy z Uniwersytetu Wrocławskiego

²¹ *List chłopów gromady Chraplewo do Prezydenta Bieruta*, „Trybuna Ludu”, 6 III 1952, s. 1.

²² *Umocnieniem zespołowej gospodarki uczymy 60-lecie urodzin Prezydenta Bieruta i Święto 1 Maja*, „Trybuna Ludu”, 9 III 1952, s. 1.

²³ *Ezt igérvük Rákosi elvtársnak: Az idén többet termelünk, mint tavaly!* [Oto, co obiecujemy, towarzyszu Rákosi: W tym roku wyhodujemy więcej, niż w ubiegłym.], „Szabad Föld”, 2 III 1952, s. 1.

²⁴ W Polsce do 1955 r. spółdzielnie rolnicze obejmowały ok. 10% ziemi uprawnej, a PGR-y – 12%. M. Machalek, *Przemiany polskiej wsi w latach 1918–1989*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2013, t. XXVI, s. 72, 75. Na Węgrzech do 1953 r. spółdzielnie miały ok. 27% użytków rolnych, gospodarstwa państwowe – 14%. G. Gyarmati, *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon 1945–1956*, Budapest 2013, s. 192.

²⁵ *A Rókus-kórház orvosai értékes felajánlásokkal készülnek Rákosi Mátyás születésnapjának megünneplésére* [Lekarze ze szpitala Rocha przygotowują zobowiązania z okazji urodzin Mátyása Rákosiego], „Magyar Nemzet”, 27 II 1952, s. 3.

zobowiązali się do zwiększenia „produkcji skryptów o 30 procent”. Wraz ze studentami wydziału przygotowawczego „doprowadzą w III kwartale br. do podniesienia 500 ocen dostatecznych na dobre i 200 dobrych na bardzo dobre”²⁶.

W przygotowaniach do urodzin komunistycznych przywódców uczestniczyli również ludzie sztuki i kultury. Aktorka teatralna Margit Dayka świętowała jubileusz, grając w dwóch przedstawieniach dziennie, nawet w niedzielę²⁷. Pracownicy Teatru im. Juliusza Osterwy w Lublinie postanowili wystawić dodatkowe bezpłatne przedstawienie dla robotników Fabryki Samochodów Ciężarowych i pomóc tym zakładom w pracy świetlicowej²⁸. Do współzawodnictwa przystąpiły także osoby, które w naturze mają potrzebę rywalizacji, a mianowicie sportowcy. Członkowie kół sportowych zatrudnieni w fabryce ubrań w Kispest postanowili, że w ich grupie nie będzie więcej spóźnień i nieusprawiedliwionych nieobecności. Do 9 marca każdy z nich miał wykonać 100% swojej normy²⁹. Krakowscy sportowcy, zrzeszeni w kole „Włókniarz”, obiecali podnieść wydajność pracy o 10%, a kierownicy ich brygad – o 12%. Jednak nie wszystkie zobowiązania sportowców dotyczyły ich zakładów pracy i produkcji. 7 marca odbyło się zebranie lekkoatletów kadry narodowej. Jeden z lekkoatletów, ZMP-owiec, zobowiązał się pobić rekord Polski na 1000 m, przeprowadzić treningi w trzech warszawskich Szkolnych Klubach Sportowych oraz wygłosić pogadankę o kulturze fizycznej w kole sportowym. Inny lekkoatleta obiecał osiągnąć przed olimpiadą odległość 15,8 m w pchnięciu kulą³⁰.

Przegląd grup społecznych i zawodowych byłby niepełny, gdyby pominąć dzieci oraz młodzież. Aparat propagandy każdego państwa totalitarnego bądź autorytarnego przywiązywał dużą wagę do odpowiedniego wychowania młodych ludzi i wpajania im od najmłodszych lat właściwych przekonań. Uczniowie z Diósgyőr złożyli zobowiązanie, że nie będą się spóźniali i opuszczali lekcji. Ponadto mieli pomóc słabszym kolegom w nauce, a także sadzić drzewka na osiedlu i przed szkołą³¹. Uczniowie, komitet rodzicielski i nauczyciele szkoły w Łękińsku wezwali do współzawodnictwa inne placówki, aby wszystkie szkoły podstawowe w województwie łódzkim pomogły zorganizować do 18 kwietnia świetlice kulturalno-oświatowe we wsiach³². Studenci III roku Uniwersytetu Przemysłu Ciężkiego w Budapeszcie zobowiązali się, po zdaniu

²⁶ *Cenne zobowiązania polskich naukowców*, „Trybuna Ludu”, 23 III 1952, s. 1.

²⁷ *Ünnepel a nép [Naród świętuje]*, „Magyar Nemzet”, 9 III 1952, s. 5.

²⁸ *Masy pracujące wsi postanawiają zwiększyć plony. Zobowiązania pracowników kultury i sztuki*, „Kurier Codzienny”, 21 III 1952, s. 1.

²⁹ *A sportolók tetteikkel bizonyítják hálójukat Rákosi Mátyás, a magyar sport nagy barátja iránt [Sportowcy okazują swoją wdzięczność Mátyásowi Rakosiemu, wielkiemu przyjacielowi węgierskiego sportu]*, „Magyar Nemzet”, 2 II 1952, s. 4.

³⁰ *Sportowcy podejmują zobowiązania ku czci 60 rocznicy urodzin Prezydenta Bieruta*, „Głos Pracy”, 10 III 1952, s. 4.

³¹ *Rákosi elvtárs születésnapjának tiszteletére megajvítjuk a tanulmányi figyelmet [Na cześć urodzin towarzysza Rakosiego pilniej się uczymy]*, „Szabad Ifjúság”, 7 II 1952, s. 1.

³² *Rośnie liczba zobowiązań*, „Kurier Codzienny”, 20 III 1952, s. 1.

swoich egzaminów, pomagać młodszym kolegom³³. Z kolei słuchacze Wyższej Szkoły Handlu Morskiego w Sopocie postanowili walczyć z „bumelanctwem i nieuctwem” poprzez udzielanie pomocy słabszym kolegom. Studenci III roku obiecali zdać w terminie egzaminy końcowe, aby móc wziąć udział w realizacji planu sześcioletniego³⁴.

Warto zwrócić uwagę na pewne elementy zobowiązań, które regularnie się powtarzały. Oczywiście, najwięcej z nich dotyczyło wzrostu produkcji, co zostało już opisane i wyjaśnione. Ponadto robotnicy często obiecywali dzielić się swoją wiedzą z mniej doświadczonymi kolegami, aby również oni mogli podnieść swoją wydajność. János Deák z warsztatu narzędzi zakładów MÁVAG w Budapeszcie postanowił przekazać swoją fachową wiedzę innym robotnikom³⁵. Członkowie lubelskiej spółdzielni pracy „Współpraca” zobowiązali się przeszkolić do 18 kwietnia czterech pracowników niewykwalifikowanych, aby w dniu urodzin Bieruta „wzbogacić” polski przemysł o czterech fachowców³⁶. Poza tym powtarzał się wątek poprawy jakości pracy, co było istotne z punktu widzenia komunistycznych planistów: narzucanie pracownikom zbyt wysokich norm skutkowało bowiem niższą jakością wytwarzanych produktów. Pracownicy fabryki ubrań w Zalaegerszeg postanowili wzmocnić dyscyplinę pracy i zwalczać bumelanctwo³⁷. Załogi polskich fabryk podejmowały zobowiązania w trzech obszarach: „wzmocniona walka o ponadplanową produkcję, o wyższą jakość i obniżenie kosztów własnych”³⁸. Ten ostatni obszar wiązał się z inną bolączką przemysłu w państwie komunistycznym: braki materiałów i przestoje. Załoga Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego w Łodzi przyswoiła sobie hasło: „Zużywamy przy budowie wszystkie połówki cegieł, wszystkie odpady drewna i żelaza oraz racjonalnie dozujemy cement”³⁹. Ten wątek był istotny również na Węgrzech. Pracownik budapesztańskiej fabryki kabli zobowiązał się korzystać w pracy ze starych i zużytych noży, aby nie marnować nowych⁴⁰.

³³ *A Nehézipari Egyetem hallgatói pártmegbízásként vállalták [Studenci Wyższej Szkoły Przemysłu Ciężkiego zobowiązali się w ramach partyjnej misji]*, „Szabad Ifjúság”, 27 I 1952, s. 1.

³⁴ *Studenci WSHM w Sopocie podjęli wartościowe zobowiązania*, „Kurier Codzienny”, 6 IV 1952, s. 5.

³⁵ *Pioker, Gazda, Röder, Muszka és Deák készülnek Rákosi Mátyás születésnapjára [Pioker, Gazda, Röder, Muszka i Deák przygotowują się do urodzin Mátyása Rákosiego]*, „Magyar Nemzet”, 27 I 1952, s. 3.

³⁶ *Wzywamy wszystkie spółdzielnie pracy do podejmowania zobowiązań*, „Trybuna Ludu”, 17 III 1952, s. 1.

³⁷ *Az ipari létesítményeink felajánlásai Rákosi Mátyás születésnapjára [Zobowiązania naszych obiektów przemysłowych na urodziny Mátyása Rákosiego]*, „Magyar Nemzet”, 29 I 1952, s. 3.

³⁸ *Zalogi w całym kraju odpowiadają na apel Pa-Fa-Wagu*, „Trybuna Ludu”, 6 III 1952, s. 1.

³⁹ *Szybciej i oszczędniej będziemy budować domy dla robotników w Łodzi*, „Głos Pracy”, 14 III 1952, s. 1.

⁴⁰ *Kimagasló teljesítményekkel, a tervek túlteljesítésével készülnek a dolgozók R. elvtárs 60. születésnapjának méltó megünneplésére [Robotnicy przygotowują się do godnego świętowania 60. urodzin towarzysza Rákosiego poprzez wybitne osiągnięcia i przekraczanie planów]*, „Szabad Nép”, 17 I 1952, s. 1.

Zwiększaniu się dyscypliny pracy miały sprzyjać praca propagandzistów oraz odpowiednie podłoże ideologiczne narzucanego współzawodnictwa pracy. Członkowie brygady Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ)⁴¹ z kopalni w Tatabányi, oprócz zobowiązań produkcyjnych, obiecywali kształcić się politycznie, regularnie zamawiać i czytać „Szabad Ifjúság”, wychowywać nowych stachanowców⁴². Działacze młodzieżowej organizacji uważali, że sam werbunek nowych członków do DISZ będzie najlepszym prezentem urodzinowym dla Rákosiego⁴³. W „Głosie Pracy” wprost pisano o tym, że zadaniem aktywu partyjnego w zakładach jest mobilizacja pracowników do wytężonej pracy. Przestrzegano przed sytuacją, w której jakakolwiek fabryka nie przystąpiłaby do współzawodnictwa⁴⁴. Stefan Zienkiewicz, działacz związkowy Stoczni Gdańskiej, zobowiązał się wykorzystywać każdą wolną chwilę do prowadzenia w swojej grupie agitacji uświadamiającej, ułatwiać jej członkom zdobywanie biletów na imprezy artystyczne, zachęcać ich do chodzenia na odczyty i pogadanki popularnonaukowe⁴⁵.

W artykułach i listach publikowanych w prasie polskiej i węgierskiej pojawiał się wątek trudnej, przedwojennej przeszłości ludzi pracy i jej zestawienie z nową, lepszą teraźniejszością. Ta zasadnicza zmiana losu milionów ludzi mogła nastąpić dzięki partii komunistycznej, a co za tym idzie – jej liderów. Ferenc Soós, tokarz z fabryki MÁVAG, był synem biednych chłopów. Życie jego i siedmiorga rodzeństwa przestało być „udręką”, gdy po przejściu władzy przez komunistów fabryki stały się własnością pracowników, a ziemię oddano chłopom⁴⁶. To dzięki Rákosiemu powstawały nowe miasta, zamieniał fabryki w „domy” robotników, dał im książki i otworzył dla nich uniwersytety⁴⁷. Polscy chłopcy wyrażali miłość do Bieruta za to, że był przy nich „w walce z kapitalistycznym uciskiem w czasach sanacji oraz okupacją nazistowską”⁴⁸. Student E. Kucza, syn robotnika, pochodzący z Ziemi Zachodnich i Północnych, „autochton ziemi opolskiej”, dziękował Bierutowi, że może studiować, bo wcześniej mógł myśleć tylko o pracy w fabryce.

⁴¹ Dolgozó Ifjúság Szövetsége – organizacja zrzeszająca młodych pracowników, podległa partii komunistycznej. W Polsce odpowiednikiem był Związek Młodzieży Pracującej (ZMP).

⁴² *A tatabányai ifjúsági akna DISZ-brigádja versenyre hívta a bánya fiataljait [Brygada DISZ z kopalni Tatabánya wezwała młodzież górniczą do współzawodnictwa]*, „Szabad Ifjúság”, 18 I 1952, s. 1.

⁴³ *Merítsünk mindennap új erőt Rákosi elvtárs életéből [Czerpmy codziennie nowe siły z życia towarzysza Rákosiego]*, „Szabad Ifjúság”, 1 III 1952, s. 1.

⁴⁴ *Wykonać w terminie plan I kwartału*, „Głos Pracy”, 7 III 1952, s. 1.

⁴⁵ *Śladem apelu tow. Simki. Tow. Zienkiewicz realizuje zobowiązania*, „Głos Pracy”, 25 III 1952, s. 3.

⁴⁶ *A versenyvállalások végrehajtásáért [W kierunku zakończenia współzawodnictwa]*, „Szabad Nép”, 10 II 1952, s. 1.

⁴⁷ *Az egyszerű versenyzők hősiessége [Bohaterstwo prostych uczestników współzawodnictwa]*, „Szabad Nép”, 24 II 1952, s. 1.

⁴⁸ *Polscy i Prezydentowi – chłopcy pracujący*, „Trybuna Ludu”, 15–16 III 1952, s. 1.

Jego awans społeczny był znaczny – studiował w Szkole Głównej Służby Zagranicznej w Warszawie⁴⁹.

Ważny zabieg, stosowany przez propagandzistów polskich i węgierskich, stanowiło przedstawienie współzawodnictwa pracy jako oddolnego ruchu całego społeczeństwa. Podkreślano zaangażowanie przedstawicieli wszystkich grup wiekowych, społecznych, zawodowych⁵⁰. W budapesztańskiej fabryce Láng już pierwszego dnia zgłoszono 800 deklaracji – obietnice składali ludzie starzy, młodzi, kobiety, mężczyźni, pracownicy umysłowi i fizyczni⁵¹. W Polsce zobowiązania podejmował „każdy prawdziwy patriota i uczciwy Polak. Nie może być ani jednego robotnika, pracującego chłopą, inteligenta, ucznia czy studenta, który by przypatrywał się wysiłkowi całego ludu pracującego, nie biorąc w nim udziału”⁵². W polskich i węgierskich gazetach pojawiły się stałe rubryki, w których codziennie wymieniano dziesiątki, a nawet setki zakładów i organizacji przystępujących do współzawodnictwa pracy. Osoby, które podejmowały zobowiązania, były bohaterami⁵³. Współzawodnictwo pracy stało się także walką. Gdy pracownicy Pafawagu przezwyciężyli problemy z wykonaniem planu, „rozpoczął się generalny atak. Walka o każdy wagon, o każdą dodatkową część, o wszystko co przyspiesza wykonanie planu”⁵⁴. Górnicy z Annavölgy życzyli Rákosiemu wielu lat życia w dobrym zdrowiu, aby prowadził górników w ich „walce o węgiel”, a cały naród o wykonanie planu pięcioletniego i ostateczne „zwycięstwo” socjalizmu⁵⁵. Używanie słownictwa nawiązującego do działań zbrojnych było charakterystycznym zabiegiem stosowanym przez komunistów w latach pięćdziesiątych⁵⁶.

Źródłem „spontanicznego” współzawodnictwa pracy mogły być silne, pozytywne emocje. Prasa polska i węgierska przytaczała wiele przykładów wypowiedzi, z których wynikało, że rozmówcy darzyli komunistycznych liderów miłością. Jednocześnie czuli wobec nich wdzięczność, co już zostało wyżej wspomniane. Według reportera „Szabad Ifjúság” Węgrzy nazywali Rákosiego ojcem (*édesapa*)⁵⁷. Artykuł o zobowiązaniach stalowników huty „Bobrek” rozpoczyna

⁴⁹ *Jestem Ci wdzięczny Towarzyszu Prezydencie za moje spełnione marzenia – pisze student E. Kucza*, „Sztandar Młodych”, 25 III 1952.

⁵⁰ *Czyn całego narodu*, „Kurier Codzienny”, 9 IV 1952, s. 3.

⁵¹ *A dolgozó tömegek szívéből elindult a mozgalom [Ruch zaczął się w sercach mas pracujących]*, „Magyar Nemzet”, 17 I 1952, s. 3.

⁵² *Wszyscy do współzawodnictwa o najpiękniejsze uczczenie 60-lecia urodzin naszego Prezydenta, o najpiękniejsze powitanie Święta Majowego!*, „Sztandar Młodych”, 20 III 1952.

⁵³ *Az egyszerű versenyzők hősiessége...*, s. 1.

⁵⁴ *PAFAWAG*, „Sztandar Młodych”, 6 III 1952.

⁵⁵ *Az Annavölgyi Szénbányák dolgozóinak levele [List od pracowników Kopalni Węgla Kamiennego Annavölgyi]*, „Szabad Nép”, 23 I 1952, s. 2.

⁵⁶ A. Kozieł, *Prasa w latach 1944–1989*, w: *Prasa, radio i telewizja w Polsce. Zarys dziejów*, red. D. Grzelewska i in., Warszawa 2001, s. 162.

⁵⁷ *Vezessük ifjúságunk nagy mozgalmát [Poprowadźmy wielki ruch naszej młodzieży]*, „Szabad Ifjúság”, 27 I 1952, s. 1.

się od słów: „Pełne miłości dla Prezydenta BOLESŁAWA BIERUTA są listy, w których ludzie pracy z całego kraju donoszą o swych zobowiązaniach [...]”⁵⁸.

Sposobem rozbudzania w czytelnikach prasy polskiej i węgierskiej „uczuć” wobec komunistycznych przywódców był odpowiedni sposób przedstawienia tych postaci. Musiały to być osoby, z którymi główny odbiorca – prosty człowiek – mógł się utożsamiać (próbowano odwoływać się również do grup inteligencji, choć w mniejszym stopniu). Im bliżej uroczystości, tym częściej drukowano informacje biograficzne na ich temat, zwracając uwagę na fakt, że poświęcili całe życie walce o rewolucję. Bardzo często podkreślano, że obaj politycy wywodzili się z warstw pracujących i byli prostymi ludźmi. Leon Wilk, brygadzysta na budowie Rzeszowskiego Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego, napisał w swoim liście: „Drogi opiekunie, kochany nauczycielu [Bierucie – A.S.] – jesteś bliski naszym sercom, bo jesteś z takich samych jak my – robociarzy”⁵⁹. Na pierwszej stronie „Szabad Föld” opublikowano zdjęcie Rákosiego wśród kłosów zboża, podkreślając tym samym, że jest nie tylko blisko ludzi pracy, ale to także dobry gospodarz⁶⁰. W przypadku Bieruta podkreślano jego zasługi w walce z nazizmem⁶¹, a w związku ze zniszczeniami Warszawy często nazywano go „Pierwszym Budowniczym”⁶². Obaj liderzy byli uosobieniem pracowitości. Gdy inni udawali się na odpoczynek, oni wciąż pracowali, by poprawić warunki życia obywateli⁶³. Poza tym byli wzorem komunisty i ucieleśnieniem komunizmu⁶⁴, wiernymi uczniami Stalina⁶⁵, kochali i uczyli miłości do Związku Radzieckiego⁶⁶.

Warto zwrócić uwagę na to, jak prasa polska i węgierska odnosiła się do obchodów urodzin przywódców „bratnich” narodów, a także jak prezentowała

⁵⁸ *Dla uczczenia... Stalownicy huty „Bobrek” postanawiają do dnia 1 Maja: przeprowadzić 213 wytopów szybkościowych i przyspieszonych; wyprodukować dodatkowo 1857 ton stali, „Sztandar Młodych”, 10 III 1952.*

⁵⁹ *Nasz trud na budowie – naszemu kochanemu towarzyszowi Bierutowi, „Trybuna Ludu”, 16 III 1952, s. 3.*

⁶⁰ „Szabad Föld”, 9 III 1952, s. 1.

⁶¹ *Na czele walki o wyzwolenie narodu i o władzę ludu, „Trybuna Ludu”, 12 IV 1952, s. 3; Sternik narodu polskiego, „Trybuna Ludu”, 1 IV 1952, s. 1.*

⁶² *Budowniczy socjalistycznej Warszawy, „Trybuna Ludu”, 18 IV 1952, s. 5; Górnicy u towarzysza Bolesława Bieruta, „Trybuna Ludu”, 18 IV 1952, s. 6.*

⁶³ *Tervük túlteljesítésével, jobb minőségű...; Listy do Prezydenta wyrazem miłości i czci całego narodu, „Głos Pracy”, 12–14 IV 1952, s. 3.*

⁶⁴ *Rákosi elvtárs életéről beszéltem és – győztem (Disz-élet) [Opowiedziałem o życiu towarzysza Rákosiego i – wygrałem (z życia organizacji DISZ)], „Szabad Ifjúság”, 15 II 1952, s. 2; Rákosi Mátyás születésnapján keresztül saját szabad életét ünnepli a magyar nép [W dniu urodzin Mátyása Rákosiego Węgrzy świętują własne wolne życie], „Magyar Nemzet”, 9 III 1952, s. 1–2; Dla uczczenia 60-lecia urodzin towarzysza Bolesława Bieruta..., „Trybuna Ludu”, 4 IV 1952, s. 1.*

⁶⁵ *Sternik narodu polskiego...; K. Kiss, Rákosi elvtárs életéről [O życiu towarzysza Rákosiego], „Szabad Nép”, 24 II 1952, s. 3.*

⁶⁶ *Merítsünk mindennap új erőt...; Drogi Prezydencie!, „Gromada”, 6 IV 1952, s. 6.*

te postaci. Tuż przed urodzinami Rákosiego „Trybuna Ludu” donosiła o „zwycięskich meldunkach o przedterminowym wykonaniu zobowiązań produkcyjnych”. Nie tylko Węgrzy świętowali urodziny przywódcy, ale miliony ludzi na całym świecie, ponieważ Rákosi był cenionym komunistą również poza granicami własnego kraju⁶⁷. Przybliżano postać Węgra, m.in. publikując fragmenty książki Zoltána Vasa, pt. *16 lat więzienia* (dotyczyła ona procesu wytoczonego komuniście w okresie międzywojennym)⁶⁸. Bierut przesłał depeszę z życzeniami, w której stwierdził, że naród polski zna Rákosiego jako wiernego ucznia Lenina i Stalina, przywódcę rewolucji 1919 r., nielegalnej partii WPK. Był wzorem postawy wytrwałości i wierności socjalizmowi. Pod przewodnictwem jubilatą Węgrzy zacieśniali więź ze Związkiem Radzieckim i wzmacniali obóz pokoju, na czele którego stał Stalin⁶⁹.

Prasa węgierska również informowała o sześćdziesiątych urodzinach Bieruta, w tym o współzawodnictwie pracy w Polsce⁷⁰. Przypominano o dzieciństwie w biedzie polityka, jego działalności rewolucyjnej od najmłodszych lat, walce z Niemcami podczas II wojny światowej⁷¹. Wymieniano osiągnięcia ówczesnej Polski (m.in. odbudowa Warszawy, Trasa W-Z, efekty planu sześcioletniego: nowe fabryki, szkoły, mieszkania), będące owocem zaangażowania polskiego przywódcy⁷². Podobnie jak Bierut, Rákosi także często wspominał Związek Radziecki: nowe czasy dla obu narodów, które nastąpiły po „wyzwoleniu” przez Armię Czerwoną; wspólna budowa socjalizmu wraz z ZSRR i innymi krajami demokracji ludowej; wspólna obrona przed agresją imperialistów⁷³. Bierut, dziękując Rákosiemu za życzenia, wyraził pragnienie, aby uczucie, które oba narody czują do ZSRR, wzmacniało ich w walce o pokój⁷⁴. Zjawisko odwoływania się do radzieckiego sojusznika nasiliło się podczas uroczystych obchodów jubileuszowych.

⁶⁷ *Uroczysta akademia w Budapeszcie w 60 rocznicę urodzin Rakosiego*, „Trybuna Ludu”, 8 III 1952, s. 1.

⁶⁸ *Gdy Matyas Rakosi oskarżał...*, „Trybuna Ludu”, 8 III 1952, s. 3.

⁶⁹ *Üdvözlő táviratok Rákosi elvtárs születésnapjára [Telegramy z pozdrowieniami na urodziny Rákosiego]*, „Szabad Nép”, 9 III 1952, s. 5.

⁷⁰ *Becsülettel teljesítik a lengyel dolgozók Bierut elvtárs 60. születésnapjára tett fogadalmait [Polscy robotnicy honorowo dotrzymują obietnic złożonych na 60. urodziny towarzysza Bieruta]*, „Szabad Nép”, 18 IV 1952, s. 3.

⁷¹ *Bierut elvtárs 60 éves [Bierut ma 60 lat]*, „Szabad Nép”, 18 IV 1952, s. 3; *Boleslav Bierut elvtárs hatvanéves [Bolesław Bierut ma sześćdziesiąt lat]*, „Szabad Föld”, 20 IV 1952, s. 8.

⁷² „Magyar Nemzet”, 18 IV 1952, s. 3; M. Gárdas, *Boleslav Bierut hatvanadik születésnapján [Na sześćdziesiąte urodziny Bolesława Bieruta]*, „Magyar Nemzet”, 18 IV 1952, s. 3.

⁷³ *Rákosi Mátyás elvtárs távirata Boleslav Bieruthoz hatvanadik születésnapja alkalmából [Telegram towarzysza Mátyása Rákosiego do Bolesława Bieruta z okazji jego sześćdziesiątych urodzin]*, „Magyar Nemzet”, 18 IV 1952, s. 3.

⁷⁴ *Bierut elvtárs távirata Rákosi elvtárshoz [Telegram towarzysza Bieruta do towarzysza Rákosiego]*, „Szabad Nép”, 26 IV 1952, s. 3.

Wątek Związku Radzieckiego w opisie obchodów urodzin Bieruta i Rákosiego

9 III 1952 r. w węgierskich gazetach opublikowano relację z gali urodzinowej Rákosiego, która odbyła się dzień wcześniej w gmachu budapesztańskiej Opery. Obecni na niej członkowie KC WPP oraz Rady Ministrów w wygłoszonych przemówieniach pozdrawiali swojego nauczyciela i wodza. Akcentowano, że Rákosi poprowadził naród do wypełnienia pięciolatki i przemienił kraj rolniczy w uprzemysłowiony. Pod jego przywództwem narodził się sojusz robotniczo-chłopski, jeden z fundamentów socjalizmu. Jego praca, nauczanie i przywództwo pozwoliło uciśnionemu narodowi zrozumieć, że wdzięczność należy okazać również Stalinowi i Związkowi Radzieckiemu⁷⁵. Po odczytaniu depeszy urodzinowej od radzieckich towarzyszy pomieszczenie wypełniły oklaski i euforia⁷⁶. Warto dodać, że treść depeszy została opublikowana na pierwszej stronie „Szabad Nép”.

Podczas gali przemawiali przedstawiciele różnych grup społecznych i zawodowych. Stachanowiec Ignac Pioker dziękował Rákosiemu i partii za obronę narodu, a także za sojusz z ZSRR. Rolnik András Lukács nazwał Rákosiego „najlepszym synem narodu”, który dla wszystkich mieszkańców wsi był „ojcem”. Podkreślił, że chłopci jeszcze bardziej kochają wyzwoliciela, Związek Radziecki oraz najlepszego przyjaciela Stalina. Stachanowiec András Kerekes, przedstawiciel młodzieży pracującej z Zakładów im. Mátyása Rákosiego, zapewnił, że wszyscy młodzi Węgrzy pragnęli naśladować jubilata. Generał Lajos Toth stwierdził, że to Rákosi nauczył żołnierzy wypełniania codziennych obowiązków. Nie zapomniał o gorącej miłości i niewzruszonej wierności wobec Związku Radzieckiego. Węgrzy mogli czuć się bezpiecznie, ponieważ znajdowali się w obozie pokoju pod przewodnictwem ZSRR⁷⁷.

Rákosi, odpowiadając na przemówienia gości, skoncentrował się przede wszystkim na znaczeniu Związku Radzieckiego w jego życiu. Podkreślił, że wszystko, czego dokonał, było możliwe tylko dzięki niemu. To jego mieszkańcy dawali przykład Węgrom, jak postępować. Jubilat uczył się od najlepszych nauczycieli, czyli Lenina i Stalina, których mądrości były źródłem jego siły⁷⁸.

Relacja z gali urodzinowej Bieruta została zamieszczona w prasie polskiej 19 IV 1952 r. Tego dnia na pierwszej stronie „Trybuny Ludu” opublikowano

⁷⁵ *A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának levele a Rákosi Mátyás 60. születésnapjára [List Komitetu Centralnego Węgierskiej Partii Robotniczej i Rady Ministrów Węgierskiej Republiki Ludowej z okazji 60. urodzin Mátyása Rákosiego]*, „Szabad Nép”, 9 III 1952, s. 1.

⁷⁶ *Ünnepi est az Állami Operaházban Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapja alkalmából [Uroczysty wieczór w Operze Narodowej z okazji 60. urodzin towarzysza Mátyása Rákosiego]*, „Szabad Nép”, 9 III 1952, s. 4.

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ *Ibidem.*

depeszę Stalina do jubilat⁷⁹. Akademia, którą zorganizował KC PZPR, odbyła się w Teatrze Polskim w Warszawie. Byli na niej obecni członkowie Rady Państwa, Rady Ministrów, KC PZPR, przedstawiciele Wojska Polskiego, stronnictw politycznych, organizacji masowych, świata nauki i kultury, przodownicy pracy i działacze partyjni z całego kraju. Na początku premier Józef Cyrankiewicz odczytał depeszę Stalina, co zostało przyjęte owacjami i skandowaniem „Sta-lin! Bie-rut!”⁸⁰. Następnie sekretarz KC Edward Ochab wygłosił referat o życiu Bieruta. Poświęcił dużo miejsca sojuszowi Polski ze Związkiem Radzieckim. Wszelkie wielkie osiągnięcia polskiego narodu pod mądrym kierownictwem Bieruta nie byłyby możliwe, gdyby nie „niezłomny sojusz, głęboka przyjaźń, historyczny przykład i codzienna braterska pomoc wielkiego Związku Radzieckiego”⁸¹.

Bierut podziękował za złożone życzenia. W pierwszej kolejności wyraził wdzięczność za podjęte zobowiązania produkcyjne, które prowadziły do wyzwolenia człowieka i zwycięstwa socjalizmu. Następnie przeszedł do roli partii w życiu narodu i nawiązał do tego, kto stanowi wzór i przykład dla polskich komunistów: „genialni wodzowie proletariatu” Lenin i Stalin oraz Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego. Frazę „genialny wódz Stalin” powtórzył później kilka razy⁸².

Podczas gali przemówienia wygłosili również: marszałek Sejmu Władysław Kowalski, przodownik z Pafawagu Stefan Ostrowski, chłop z Chraplewa Jan Gucia, student Uniwersytetu Wrocławskiego Henryk Słabek, uczennica Bożena Szymańska, prezes Polskiej Akademii Nauk prof. Jan Dembowski, oficer Jan Śliwiński. Wątek Związku Radzieckiego pojawił się dwukrotnie. Ostrowski obiecywał, że polscy przodownicy będą rozwijać sojusz z ZSRR, którego „osiągnięcia są dla nas gwiazdą przewodnią”. Śliwiński podkreślił, że polskie wojsko mogło „hartować się w bojach u boku Armii Radzieckiej”⁸³.

Oprawa uroczystości z okazji urodzin Bieruta i Rákosiego była wzorowana na obchodach siedemdziesiątych urodzin Stalina, polscy i węgierscy organizatorzy jubileuszu musieli jednak pamiętać, że powinny być one odpowiednio skromniejsze⁸⁴. W tym celu komunistyczni przywódcy zwracali się do radzieckiego Towarzystwa Łączności Kulturalnej z Zagranicą z prośbą o przesłanie

⁷⁹ *Depesza towarzysza Józefa Stalina do towarzysza Bolesława Bieruta*, „Trybuna Ludu”, 19 IV 1952, s. 1.

⁸⁰ *Uroczysta akademie w Warszawie w 60 rocznicę urodzin towarzysza Bolesława Bieruta*, „Trybuna Ludu”, 19 IV 1952, s. 1.

⁸¹ *Bolesław Bierut – wielki syn klasy robotniczej, spadkobierca i kontynuator postępowych tradycji narodu polskiego*, „Trybuna Ludu”, 19 III 1952, s. 3.

⁸² *Najświętszą sprawą partii jest troska o prostego człowieka, o jego lepsze życie, o jego lepszy los i przyszłość*, „Trybuna Ludu”, 19 III 1952, s. 1.

⁸³ *Prowadź nas, towarzyszu Prezydencie do nowych zwycięstw na drodze do socjalizmu!*, „Trybuna Ludu”, 19 IV 1952, s. 2.

⁸⁴ M. Bednarczyk, op. cit., s. 64–65; W. Tomasiak, *Bieruta wizerunek*, w: *Słownik realizmu socjalistycznego*, red. Z. Łapiński, W. Tomasiak, Kraków 2004, s. 26–27.

odpowiednich wytycznych⁸⁵. Zachowanie uczestników gal urodzinowych w Warszawie i Budapeszcie wyraźnie wskazywało na to, że największą rolę i splendor przypisywano nie jubilatowi, ale przywódcy obcego kraju. Świadczyło to o podległości oraz „służalczości” obu partii komunistycznych. Stalin, podczas obchodów własnych urodzin, skupiał na sobie uwagę całego świata i nie musiał dzielić się nią z innymi przywódcami. Na gali w Moskwie byli obecni przywódcy innych partii komunistycznych (z nieznanых powodów polską delegację reprezentował nie Bierut, ale Franciszek Jóźwiak⁸⁶), a w przypadku imprez w Budapeszcie i Warszawie ograniczono się do przesłania depechy z życzeniami. Warto też zauważyć, że urodziny Stalina uroczysto obchodzono co roku, a Bieruta i Rákosiego – tylko raz⁸⁷. Należy również zwrócić uwagę na fakt, że w celu godnego uczczenia siedemdziesiątych urodzin radzieckiego przywódcy w Polsce i na Węgrzech powołano specjalne komitety, które miały zająć się organizacją uroczystości – w przeciwieństwie do urodzin Bieruta i Rákosiego, które były obchodzone tylko w krajach tych polityków⁸⁸.

Różnice w sposobie opisywania przebiegu przygotowań i obchodów urodzin w prasie polskiej i węgierskiej

Obchody urodzin przywódców partii komunistycznych były wzorowane na uroczystościach radzieckich, a co za tym idzie, musiały być do siebie bardzo podobne. Porównując sposób relacjonowania przygotowań do urodzin i ich przebiegu w Polsce oraz na Węgrzech, można wymienić bardzo wiele wspólnych elementów. Podobieństwa, na podstawie przykładów z prasy polskiej i węgierskiej, zostały przedstawione powyżej. W tym miejscu należałoby skoncentrować się na różnicach.

Lektura prasy polskiej i węgierskiej pozwala wysnuć wniosek, że przygotowania do urodzin Rákosiego oraz ich obchody miały bardziej uroczysty charakter. Pierwsza wzmianka na temat urodzinowych zobowiązań Węgrów pojawiła się 16 I 1952 r., czyli prawie dwa miesiące przed jubileuszem. W Polsce apel Pafawagu opublikowano 4 III 1952 r., zatem miesiąc przed uroczystościami. Węgrzy mieli dwukrotnie więcej czasu, aby składać obietnice produkcyjne, pisać wiernopoddańcze listy do swojego przywódcy oraz poznawać szczegóły jego biografii. Długość węgierskiej kampanii prasowej

⁸⁵ B. Apor, *The Invisible Shining...*, s. 72.

⁸⁶ D. Wołkogołow, *Stalin. Wirtuoz kłamstwa, dyktator myśli*, tłum. M. Antosiewicz, Warszawa 2006, s. 708.

⁸⁷ P. Osęka, op. cit., s. 162–164. Według Marcina Zaremby odczytanie depechy Stalina podczas obchodów urodzin Bieruta stanowiło kulminacyjny moment uroczystości. M. Zaremba, op. cit., s. 47–48.

⁸⁸ R. Kupiecki, *Natchnienie milionów. Kult Stalina w Polsce 1944–1956*, Warszawa 1993, s. 83–100.

może zaskakiwać, tym bardziej że nawet w Związku Radzieckim trwała ona jedynie miesiąc⁸⁹.

O „skromności” Bieruta oraz „megalomanii” Rákosiego mogły świadczyć również dwa dodatkowe elementy. Po pierwsze, na Węgrzech urodzinowe zobowiązania podejmowano wyłącznie w celu uczczenia rocznicy urodzin Rákosiego. W przypadku Polski było inaczej – Polacy przygotowywali się do obchodów sześćdziesiątych urodzin Bieruta i Święta 1 Maja⁹⁰. Zestawienie tych dwóch uroczystości pomniejszało znaczenie samego jubileuszu. Po drugie, warto zwrócić uwagę na tematy wystaw, które zostały otwarte przy okazji uroczystości urodzinowych. W Instytucie Węgierskiego Ruchu Ludu Pracy zaprezentowano wystawę pt. *Waleczne życie Mátyása Rákosiego*⁹¹. Pokazywano tam również prezenty urodzinowe, które otrzymał węgierski przywódca. Było ich tak dużo, że wypełniły dwie sale i dwa korytarze⁹². Z kolei w byłym pałacu Radziwiłłów w Warszawie uroczyste otwarto wystawę poświęconą 10-leciu Polskiej Partii Robotniczej (PPR). Odczytano wtedy treść depechy Stalina do Bieruta⁹³. Postać jubilata – niejako „przy okazji” – pojawiła się jedynie w ostatniej części wystawy poświęconej roli PPR w budowie Polski Ludowej⁹⁴.

Warto zwrócić uwagę na pewien wyjątkowy artykuł w polskiej gazecie „Gromada” – jedynej, w której opublikowano zobowiązanie podjęte przez księży. Duchowni z Olsztyna, członkowie Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD), obiecali „mobilizować wiernych do jeszcze większych wysiłków nad odbudową naszego kraju”⁹⁵. W żadnej innej gazecie polskiej czy węgierskiej nie wspominano o duchownych, nawet tych, którzy podjęli współpracę z reżimem komunistycznym. Wskazany powyżej wyjątek wynikał z roli, jaką Kościół katolicki odgrywał na polskiej wsi – komuniści musieli pogodzić się z faktem, że nie będą w stanie całkowicie wyeliminować wpływów księży na społeczność chłopską. Ich sposobem na walkę z Kościołem katolickim było dokonanie rozłamu wśród duchownych, których część – jako tzw. księża-patrioci – wstąpiła do posłusznej komunistom Komisji Księży przy ZBoWiD⁹⁶. Władza wykorzystywała autorytet Kościoła katolickiego, udzielając głosu

⁸⁹ D. Wołkognow, op. cit., s. 708.

⁹⁰ *List załogi Pafawagu do towarzysza Bieruta*, „Trybuna Ludu”, 4 III 1952, s. 1. Zostało to dwukrotnie podkreślone w okólniku rozesłanym komitetom wojewódzkim: Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KC PZPR), 237/XVI-165, Okólnik Sekretariatu KC PZPR do I sekretarzy KW, k. 1, 3.

⁹¹ „Magyar Nemzet”, 8 III 1952, s. 5.

⁹² *A kiállításon, harcos évtizedek emlékei és a nép ajándékai között [Na wystawie, między wspomnieniami dziesięcioleci walk a darami ludu]*, „Szabad Nép”, 11 III 1952, s. 3.

⁹³ *Otwarcie wystawy poświęconej 10-leciu PPR*, „Trybuna Ludu”, 19 IV 1952, s. 2.

⁹⁴ *Wystawa „Dziesięciolecie PPR”*, 20 IV 1952, s. 3.

⁹⁵ *Ku czci Prezydenta – dla dobra Ojczyzny*, „Gromada”, 9 IV 1952, s. 3.

⁹⁶ B. Bankowicz, *Kościół katolicki w Polsce pod rządami komunistów*, „Politeja” 2016, t. XLV, s. 322. Węgierskim odpowiednikiem byli „księża-obroncy pokoju”. P. Török, *Hungarian Church-State Relationships. A Socio-Historical Analysis*, Budapest 2003, s. 78.

duchownym współpracującym z reżimem. W tej sytuacji skoro księży obiecywali Bierutowi, że „w codziennej naszej pracy przewodzić nam będą Twoje [Bieruta – A.S.] wskazania, które wiodą nasz naród do lepszej przyszłości”⁹⁷, to tym bardziej wierni powinni naśladować i kierować się słowami I sekretarza.

Uwagę przykuwa również fakt, iż narracja wokół urodzin Bieruta nie dotyczyła wyłącznie współzawodnictwa pracy, kultu przywódcy czy znaczenia sojuszu ze Związkiem Radzieckim – tak jak to było w przypadku węgierskiej kampanii prasowej. Często pojawiał się również wątek „Ziem Odzyskanych”. Nie jest kwestią przypadku, że to właśnie załoga wrocławskiego Pafawagu jako pierwsza rozpoczęła przygotowania do obchodów urodzin Bieruta. Komunistyczni propagandyści pragnęli za wszelką cenę udowodnić „polskość” tych ziem. „Oddolna” inicjatywa wrocławian miała świadczyć o skutecznej integracji obszarów poniemieckich z resztą kraju. Potwierdzeniem tej tezy był fragment listu, w którym robotnicy stwierdzali, że „nowe zobowiązania, o których meldujemy dzisiaj naszemu Prezydentowi, to jeszcze jeden mocny cios w hitlerowców i amerykańskich podżegaczy wojennych, to nasza robotnicza odpowiedź na ich zbrodnicze zakusy na nasze Ziemi Odzyskane i nasz polski Wrocław”⁹⁸. Robotnicy Nadodrzańskich Zakładów Przemysłu Organicznego „Rokita” w Brzegu Dolnym napisali w swoim liście do jubilata: „Z Twoim imieniem łączy się nierozzerwalnie odzyskanie prastarych Ziem Piastowskich, które wróciły do macierzy”⁹⁹. Robotnicy kombinatu „Groszowice” twierdzili, że z imieniem Bieruta „łączy się nierozzerwalnie odzyskanie prastarych Ziem Piastowskich, które wróciły do Macierzy”¹⁰⁰. Podczas gali urodzinowej przemawiał student Uniwersytetu Wrocławskiego¹⁰¹, uczelnia natomiast otrzymała imię Bolesława Bieruta¹⁰². Wykorzystywano entuzjazm, który był wzniesiony przy okazji urodzin I sekretarza, aby podkreślać i wciąż udowadniać integrację „Ziem Odzyskanych” z resztą kraju. Jednocześnie zestawienie postaci Bieruta i ważnego dla Polaków osiągnięcia, jakim było wytyczenie korzystniejszej granicy zachodniej, mogło wzmacniać sympatię dla polityka¹⁰³.

⁹⁷ *Ku czci Prezydenta...*

⁹⁸ *Wielki dzień wrocławskich metalowców*, „Głos Pracy”, 4 III 1952, s. 1.

⁹⁹ *Z radością i entuzjazmem*, „Gromada”, 19 III 1952, s. 3.

¹⁰⁰ *Na apel Pafawagu odpowiadają załogi kombinatu chemicznego Rokita, cementowni Groszowice, siłowni Jaworzno II*, „Trybuna Ludu”, 9 III 1952, s. 1.

¹⁰¹ *Prowadź nas, towarzyszu Prezydencie...*

¹⁰² *Uniwersytet Wrocławski i lubelska FSC nazwane imieniem Bolesława Bieruta*, „Kurier Codzienny”, 20 IV 1952, s. 2; *Możecie być dumni z zaszczytnego wyróżnienia*, „Kurier Codzienny”, 20 IV 1952, s. 4.

¹⁰³ Po I wojnie światowej Węgry utraciły 2/3 terytorium, które częściowo odzyskały w latach 1938–1941 dzięki sojuszowi z Niemcami. Wszystkie te tereny straciły ponownie po zakończeniu II wojny światowej. Rewizjonizm węgierski był traktowany przez komunistów jako przejaw faszyzmu, dlatego temat powojennych zmian granicznych po II wojnie światowej nie występował w przestrzeni publicznej. M. Sima, *Geopolityczne znaczenie idei Wielkich Węgier*, „Przegląd Geopolityczny” 2019, t. XXVIII, s. 22.

Wnioski

Analizując artykuły opisujące przygotowania i obchody urodzin komunistycznych liderów w Polsce i na Węgrzech, nie można zapominać o celach, które przyświecały propagandzistom. W części poświęconej okresowi poprzedzającemu uroczystości wyłaniają się trzy główne elementy. Na pierwszy plan wybijają się setki doniesień o zobowiązaniach produkcyjnych, które są konieczne z punktu widzenia interesów władzy, gdyż tylko nadzwyczajna mobilizacja pracowników mogła doprowadzić do wypełnienia założeń źle skalkulowanych planów gospodarczych. Drugi ważny element to „spontaniczność”, „wszechobecność” i „wszechstronność” składanych obietnic. Oczywiście, normy narzucało kierownictwo zakładów pracy¹⁰⁴, o tym jednak nie wolno było mówić. Należało stworzyć wrażenie, że ludzie pracy faktycznie czuli potrzebę uczczenia urodzin swoich przywódców i wiedzieli, że najlepszym „darem” będą właśnie zobowiązania produkcyjne. W trzeciej kolejności trzeba zwrócić uwagę na czynnik, który winien mobilizować Polaków i Węgrów do działania: cudowni przywódcy. Ich zalety, osiągnięcia i zasługi miały stanowić uzasadnienie uczestnictwa we współzawodnictwie pracy: każdy członek społeczeństwa, bez względu na pochodzenie, wiek, płeć, wykonywany zawód, zawdzięczał coś komunistycznym liderom. Dzięki temu każdy mógł złożyć własne zobowiązanie przede wszystkim dlatego, że tego chciał.

Uroczyste obchody miały miejsce w 1952 r., czyli w okresie stalinizacji obu krajów. W tych okolicznościach prasa otrzymała jeszcze jedno zadanie – budowanie nie tylko pozytywnego wizerunku „rodzimych” przywódców, ale także Związku Radzieckiego. Na początku artykułu wyjaśniono powody, dla których społeczeństwa obu krajów nie darzyły radzieckich „wyzwolicieli” sympatią i to nigdy się nie zmieniło. Próbowano zatem wpływać na zmianę tej sytuacji, wiedząc, że jedynym gwarantem władzy komunistycznej w Polsce i na Węgrzech był ZSRR. Ponadto sami jubilei mieli świadomość

¹⁰⁴ Powoływano specjalne jednostki w partii komunistycznej, które miały być odpowiedzialne za realizację zobowiązań. W ramach KC WPP powstał komitet ds. współzawodnictwa pracy (*munkaversenybizottság*), który miał się spotykać raz w tygodniu, a w razie potrzeby nawet częściej. Magyar Országos Levéltár (dalej: MOL), Magyar Dolgozók Pártja (dalej: MDP), 276 f., 89 cs., 163 óe., Javaslat állandó munkaversenybizottság létrehozására a Pártközpontban (19 I 1952), k. 375. Sprawozdania na temat współzawodnictwa były bardzo dokładne, uwzględniały poziom wykonania zobowiązań oraz zaangażowania pracowników, z wyszczególnieniem aktywności członków partii. Ibidem, 65 cs., 388 óe., Hidás Rákosi-nak (24 I 1952), k. 3–5; ibidem, Feljegyzés Rákosi elvtárs 60. születésnapja tiszteletére folyó versényről (30 I 1952), k. 7–8. W okólniku rozesłanym przez Sekretariat PZPR do komitetów wojewódzkich bardzo dokładnie opisano, jakie zobowiązania powinny być podejmowane przez poszczególne grupy zawodowe. Komitety wojewódzkie były także zobowiązane do przesyłania sprawozdań z przebiegu współzawodnictwa pracy co dwa tygodnie. AAN, KC PZPR, 237/XVI-165, Projekt okólnika Sekretariatu KC PZPR do I sekretarza KW, k. 1–5.

swojej zależności od Stalina. Z tego powodu można było odnieść wrażenie, że głównym bohaterem uroczystych gal nie został ani Bierut, ani Rákosi, lecz radziecki przywódca.

Najważniejsze cele kampanii prasowej wyłuszczone powyżej, warto jednak pamiętać, iż w treści artykułów prasowych dostrzegano jeszcze cele „poboczne”, przede wszystkim w prasie polskiej. Węgierskie gazety koncentrowały się głównie na wyżej wymienionych elementach z dużym naciskiem na budowę pozytywnego wizerunku Rákosiego. Jest to widoczne dzięki porównaniu obu akcji propagandowych – węgierska miała większy rozmach i bardziej ekspozycjonowała postać I sekretarza KC WPP. Nie może to dziwić, biorąc pod uwagę nikłą popularność Rákosiego (wątek ten wyjaśniano w uwagach wstępnych). Bierut również nie cieszył się powszechną sympatią, jednak prasa polska próbowała nie tylko budować kult jego osoby, ale także rozwiązać jeszcze jeden problem nurtujący ówczesną polską politykę – niejasny statut przyłączonych do Polski „Ziem Odzyskanych”.

Na koniec warto dodać jeszcze jedną uwagę. Według polskich i węgierskich propagandzistów kampania prasowa przynosiła efekty. W tym przekonaniu miały utrzymywać ich wypowiedzi zwykłych ludzi, np. Lajosa Földesa z PGR „Czerwony Październik”, który przystąpił do współzawodnictwa pracy zainspirowany tym, o czym słyszał w radio i o czym czytał w gazetach¹⁰⁵. Okazało się, że węgierscy propagandziści nie zamierzali spocząć na laurach, ciesząc się z przebiegu przygotowań do urodzin Rákosiego. Już dwa dni później, 11 marca, pojawił się artykuł o nowych zobowiązaniach pracowników – tym razem z okazji rocznicy wyzwolenia Węgier przez Związek Radziecki 4 IV 1945 r.¹⁰⁶ Z kolei Polacy kontynuowali realizację zobowiązań, pamiętając, że dotyczyły one nie tylko urodzin Bieruta, ale również Święta 1 Maja¹⁰⁷. Nie było czasu na zasłużony odpoczynek...

Streszczenie

W artykule zostało poruszone zagadnienie propagandy i kultu jednostki w czasach komunizmu. Problem ten przedstawiono w świetle prasowych doniesień na temat przygotowań i przebiegu obchodów sześćdziesiątych urodzin dwóch komunistycznych liderów: Bolesława Bieruta (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza) oraz Mátyása Rákosiego (Węgierska Partia Pracujących). Uroczystości miały miejsce prawie w tym samym czasie, co skłoniło do porównania obu tych wydarzeń. Artykuł składa się z kilku części. Pierwsza zawiera uwagi wstępne

¹⁰⁵ *Túltesítém tejbeadási kötelezettségem* [Wypełniam normy dojenia], „Szabad Föld”, 17 II 1952, s. 3.

¹⁰⁶ *Dolgozóiink szocialista fogadalmi április 4 tiszteletére* [Socjalistyczne obietnice naszych pracowników na cześć 4 kwietnia], „Szabad Nép”, 11 III 1952, s. 1; *A szocialista verseny új sikereiért* [O nowe sukcesy socjalistycznego współzawodnictwa], „Népszava”, 11 III 1952, s. 1.

¹⁰⁷ *Nowymi sukcesami produkcyjnymi wita lud polski Święto 1 Maja*, „Głos Pracy”, 25 IV 1952, s. 1.

na temat narodzin kultu jednostki w państwach komunistycznych oraz roli współzawodnictwa pracy dla rozwoju gospodarki socjalistycznej. Ponadto wyjaśniono, jakie źródła zostały wykorzystane do opracowania tematu, czyli prasa polska i węgierska. Druga część zawiera opis przygotowań do obchodów urodzin. Poszczególne ich aspekty zostały opatrzone przykładami z prasy. Próbowano także wskazać cechy charakterystyczne narracji propagandystów obu krajów. Trzecia część jest poświęcona przebiegowi uroczystości. Zwrócono tu również uwagę i omówiono skalę oraz znaczenie wykorzystywania wątku Związku Radzieckiego w przekazie prasowym. Czwarta część zawiera próbę wskazania różnic w sposobie opisywania wydarzeń w prasie polskiej i węgierskiej oraz znalezienia przyczyny ich występowania. W ostatniej części umieszczono wnioski. Obchody urodzin komunistycznych liderów miały przede wszystkim zwiększać ich popularność wśród rodaków. Ich celem była również mobilizacja Polaków i Węgrów do zwiększonego wysiłku na rzecz budowy gospodarki socjalistycznej poprzez zainicjowanie współzawodnictwa pracy. Służyły także podkreśleniu znaczenia Związku Radzieckiego w życiu mieszkańców krajów Europy Środkowo-Wschodniej, uznając go za gwaranta ich bezpieczeństwa. Obaj liderzy chcieli wykorzystać uroczystości do własnych celów. Artykuł wpisuje się w nurt badań na temat propagandy w państwach komunistycznych.

Celebrations of the Sixtieth Birthdays of Boleslaw Bierut and Mátyás Rákosi in 1952 in the Polish and Hungarian Press

The article deals with the issue of propaganda and the cult of the leader in the communist era. This problem is presented in the light of press reports on the preparations and the celebration of the sixtieth birthday of two communist leaders: Bolesław Bierut (Polish United Workers' Party) and Mátyás Rákosi (Hungarian Workers' Party). The celebrations took place almost at the same time, which encouraged the article's author to compare the two events. The study consists of several parts. The first one contains introductory remarks on the birth of the cult of the leader in communist countries and the role of socialist competition in developing the economy. Next, it is explained which historical sources were used to elaborate on the topic, i.e. the Polish and Hungarian press. The following part describes the preparations for the birthday celebration. Their individual aspects are provided with an example from the press. Attempts are also made to indicate the characteristics of the narratives of the propagandists of both countries. The third part is devoted to the course of the ceremony. It also draws attention to and discusses the scale and importance of using the question of the Soviet Union in the press. The fourth part indicates the differences in describing the events in the Polish and Hungarian press and explains the reasons for their occurrence. The final part presents conclusions. Celebrations of communist leaders' birthdays served mainly to increase their popularity among their compatriots. Their goal was also to mobilise Poles and Hungarians to make an increased effort to build an economy by initiating socialist competition. They also emphasised the importance of the Soviet Union in the lives of the inhabitants of Central and Eastern Europe, recognising it as the guarantor of their security. Both leaders wanted to use the celebrations for their own purposes. The article is part of the research on propaganda in communist countries.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

Magyar Országos Levéltár

Magyar Dolgozók Pártja

Źródła drukowane

- „Głos Pracy”, III–IV 1952
„Gromada”, III–IV 1952
„Kurier Codzienny”, III–IV 1952
„Magyar Nemzet”, I–IV 1952
„Népszava”, I–IV 1952
„Szabad Föld”, I–IV 1952
„Szabad Ifjúság”, I–IV 1952
„Szabad Nép”, I–IV 1952
„Sztandar Młodych”, III–IV 1952
„Trybuna Ludu”, III–IV 1952

Opracowania

- Apor B., *Spatial Aspects of the Communist Leader Cult: The Case of Mátyás Rákosi in Hungary*, w: *The Sovietization of Eastern Europe. New Perspectives in the Postwar Period*, red. B. Apor, P. Apor, E.A. Rees, Washington 2008, s. 149–169.
- Apor B., *The Invisible Shining. The Cult of Mátyás Rákosi in Stalinist Hungary, 1945–1956*, Budapest–New York 2017.
- Bankowicz B., *Kościół katolicki w Polsce pod rządami komunistów*, „Politeja” 2016, t. XLV, s. 317–334.
- Bednarczyk M.J., „Cały kraj serdecznie wita swego pierwszego obywatela”. *Przebieg obchodów 60. rocznicy urodzin Bolesława Bieruta na łamach „Trybuny Ludu”*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia. Sectio F” 2014, z. 1–2, s. 49–74.
- Buzinkay G., *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásáig*, Budapest 2016.
- Czyżniewski M., *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944–1956*, Toruń 2006.
- Deák I., *Antisemitism in Eastern Europe*, w: *Antisemitism. A History*, red. A.S. Lindemann, R.S. Levy, Oxford 2010, s. 222–236.
- Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976.
- Habielski R., *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2009.
- Halász C., *A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején*, Budapest 2013.
- Horváth A., *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Budapest 2013.
- Gyarmati G., *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon 1945–1956*, Budapest 2013.
- Kozieł A., *Prasa w latach 1944–1989*, w: *Prasa, radio i telewizja w Polsce. Zarys dziejów*, red. D. Grzelewska i in., Warszawa 2001, s. 143–210.
- Kupiecki R., *Natchnienie milionów. Kult Stalina w Polsce 1944–1956*, Warszawa 1993.
- Leese D., *The Cult of Personality and Symbolic Politics*, w: *The Oxford Handbook of the History of Communism*, red. S.A. Smith, Oxford 2017, s. 339–354.
- Lendvai P., *Węgrzy. Tysiąc lat zwycięstw w klęskach*, tłum. A. Krzemiński, B. Nowacki, Kraków 2016.
- Lipiński P., *Bolesław Niejasny. Opowieść o Bolesławie Bierucie, Forreście Gumpie polskiego komunizmu*, Warszawa 2001.
- Łojek J., Myśliński J., Władyka W., *Dzieje prasy polskiej*, Warszawa 1988.

- Machalek M., *Przemiany polskiej wsi w latach 1918–1989*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2013, t. XXVI, s. 55–80.
- Mazur M., *O człowieku tendencyjnym... Obraz nowego człowieka w propagandzie komunistycznej w okresie Polski Ludowej i PRL 1944–1956*, Lublin 2009.
- Mazur M., *Propagandowy obraz świata. Polityczne kampanie prasowe w PRL 1956–1980. Model analityczno-koncepcyjny*, Warszawa 2003.
- Oseka P., *Rytuály stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2007.
- Sebestyén V., *Dwanaście dni. Rewolucja węgierska 1956*, tłum. M. Antosiewicz, Warszawa 2006.
- Sima M., *Geopolityczne znaczenie idei Wielkich Węgier*, „Przegląd Geopolityczny” 2019, t. XXVIII, s. 9–30.
- Słomkowska A., *Prasa w PRL. Szkice historyczne*, Warszawa 1980.
- Sylburska A., *Kult jednostki w epoce komunizmu: obchody 60 urodzin Mátyása Rákosiego w świetle węgierskiej prasy*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 2020, nr 106, s. 143–155.
- Takács R., *Education and the Inspiring of Hatred, w: Regimes and Transformations. Hungary in the Twentieth Century*, red. I. Feitl, B. Sipos, Budapest 2005, s. 325–351.
- Tomasik W., *Bieruta wizerunek*, w: *Słownik realizmu socjalistycznego*, red. Z. Łapiński, W. Tomasik, Kraków 2004, s. 26–31.
- Török P., *Hungarian Church-State Relationships. A Socio-Historical Analysis*, Budapest 2003.
- Wilk H., *Kto wyrąbie więcej ode mnie? Współzawodnictwo pracy robotników w Polsce w latach 1947–1955*, Warszawa 2011.
- Wołkogonow D., *Stalin. Wirtuoz kłamstwa, dyktator myśli*, tłum. M. Antosiewicz, Warszawa 2006.
- Zaremba M., *Drugi stopień drabiny. Kult pierwszych sekretarzy w Polsce*, w: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. D. Stola, M. Zaremba, Warszawa 2003, s. 39–73.

Aleksandra Sylburska – dr nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Historii Powszechnej Najnowszej (Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego). Zainteresowania naukowe: historia relacji polsko-węgierskich w XX w., historia Europy Środkowej w XX w., historia dyplomacji w XX w., diaspora polska na Węgrzech. E-mail: aleksandra.sylburska@uni.lodz.pl.

Aleksandra Sylburska – PhD in Humanities, assistant professor in the Department of Early Modern History at the Institute of History, University of Lodz. Her academic interests focus on the history of Polish-Hungarian relations in the 20th century, history of Central Europe in the 20th century, history of diplomacy in the 20th century, Polish diaspora in Hungary. E-mail: aleksandra.sylburska@uni.lodz.pl.